

J A A R R E K E N I N G 2018

TNO innovation
for life

TNO.NL

› JAARREKENING 2018

3 Geconsolideerde jaarrekening

- 3 Geconsolideerde balans per 31 december 2018
- 4 Geconsolideerde winst- en verliesrekening 2018
- 5 Geconsolideerd kasstroomoverzicht en overzicht totaalresultaat 2018
- 6 Toelichting behorende bij de geconsolideerde jaarrekening 2018
- 14 Toelichting op de geconsolideerde balans per 31 december 2018
- 23 Toelichting op de geconsolideerde winst- en verliesrekening 2018

28 Jaarrekening van de Organisatie TNO

- 28 Balans van de Organisatie TNO per 31 december 2018
- 29 Winst- en verliesrekening 2018 van de Organisatie TNO
- 30 Kasstroomoverzicht 2018 van de Organisatie TNO
- 31 Grondslagen
- 32 Toelichting op de balans per 31 december 2018
- 37 Toelichting op de winst- en verliesrekening 2018

39 WNT-verantwoording 2018 Organisatie TNO

43 Gegevens deelnemingen

44 › OVERIGE GEGEVENS

44 Resultaatbestemming

45 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

47 COLOFON

GECONSOLIDEERDE BALANS PER 31 DECEMBER 2018

(in EUR x duizend)

na resultaatbestemming

			31-12-2018	31-12-2017
Vaste activa				
Immateriële vaste activa	1	4.415	-	
Materiële vaste activa	2	181.197	177.367	
Financiële vaste activa	3	15.252	19.425	
			200.864	196.792
Vlottende activa				
Voorraden		815	653	
Vorderingen	4	58.156	63.650	
Liquide middelen	5	223.835	168.229	
			282.806	232.532
Totaal			483.670	429.324
Groepsvermogen				
Algemene reserve	6	210.411	193.447	
Wettelijke reserve	7	12.549	16.441	
Bestemmingsreserves	8	26.662	39.695	
			249.622	249.583
Belang derden			30	-
Vorzieningen	9		11.527	6.461
Langlopende schulden	10		23.890	25.022
Kortlopende schulden	11		198.601	148.258
Totaal			483.670	429.324

GECONSOLIDEERDE WINST-EN-VERLIES- REKENING 2018

(in EUR x duizend)

			2018	2017
Omzet	12	482.986	461.387	
Overige bedrijfsopbrengsten	13	21.928	15.966	
Bedrijfsopbrengsten			504.914	477.353
Directe projectkosten	14	-78.625	-68.509	
Personele lasten	15	-312.921	-301.423	
Afschrijving immateriële vaste activa		-360	-2.073	
Afschrijving materiële vaste activa	16	-19.229	-19.201	
Overige bedrijfslasten	17	-88.094	-88.976	
Bedrijfslasten			-499.229	-480.182
Bedrijfsresultaat			5.685	-2.829
Financiële baten en lasten	18		-274	-599
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening vóór belastingen			5.411	-3.428
Vennootschapsbelasting	19		-1.527	979
Resultaat deelnemingen (na belastingen)	20		-3.892	60.836
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening na belastingen			-8	58.387
Belang derden			47	-72
Nettoresultaat			39	58.315
Resultaatbestemming				
Nettoresultaat			39	58.315
Dotatie aan:				
- bestemmingsreserve bedrijfsrisico's civiel		-2.585	-	
- bestemmingsreserve bedrijfsrisico's defensie		-	-	
- wettelijke reserve		-	-2.055	
- bestemmingsreserve nieuwbouw defensie		-3.124	-3.061	
			-5.709	-5.116
Onttrekking aan:				
- bestemmingsreserve bedrijfsrisico's civiel		2.585	-	
- bestemmingsreserve bedrijfsrisico's defensie		-	-	
- wettelijke reserve		3.892	-	
- bestemmingsreserve nieuwbouw defensie		16.157	27.120	
			22.634	27.120
Resultaat na mutaties bestemmingsreserves			16.964	80.319
Mutatie algemene reserve			-16.964	-80.319
			-	-

GECONSOLIDEERD KASSTROOMOVERZICHT EN OVERZICHT TOTAALRESULTAAT 2018

(in EUR x duizend)

GECONSOLIDEERD KASSTROOMOVERZICHT

		2018	2017
Bedrijfsresultaat	5.685	-2.829	
Afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa	19.589	21.274	
Boekresultaat afstoting vaste activa	-5.817	-901	
Mutatie voorzieningen	5.066	-199	
Mutatie werkkapitaal, exclusief liquide middelen	58.797	-6.797	
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	83.320	10.548	
Ontvangen interest	253	248	
Betaalde interest	-526	-754	
Vennootschapsbelasting	-2.780	-5.060	
Kasstroom uit hoofde van operationele activiteiten		80.267	4.982
Investeringen in immateriële vaste activa	33	-4.423	
Investeringen in materiële vaste activa	-40.416	-52.883	
Investeringen in financiële vaste activa	1.587	266	
Investeringen in acquisities	-8.900	-	
Desinvesteringen materiële vaste activa	21.079	11.863	
Verkoop deelnemingen	-	77.175	
Ontvangen aflossingen	617	870	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-26.000	32.868
Opgenomen leningen	1.456	2.715	
Aflossingen op leningen	-117	-327	
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		1.339	2.388
Kasstroom boekjaar		55.606	40.238
Liquide middelen per 1 januari		168.229	149.110
Kasstroom boekjaar		55.606	40.238
(De)consolidaties		-	-21.119
Liquide middelen per 31 december		223.835	168.229
OVERZICHT TOTAALRESULTAAT			
		2018	2017
Geconsolideerd nettoresultaat na belastingen		39	58.315
Totaalresultaat		39	58.315

TOELICHTING BEHORENDE BIJ DE GECONSOLIDEERDE JAARREKENING 2018

GRONDSLAGEN

1.1 ALGEMEEN

TNO verbindt mensen en kennis om innovaties te creëren die de concurrentiekracht van bedrijven en het welzijn van de samenleving duurzaam versterken.

Naam: Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek TNO.

Rechtsvorm: Publiekrechtelijke rechtspersoon met wettelijke taak.

KvK nummer: 27376655

De statutaire vestigingsplaats van TNO is Delft.

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van een verslaggevingsperiode van een kalenderjaar.

Toegepaste standaarden

TNO past de richtlijnen voor de opstelling van de jaarrekening van TNO toe zoals opgenomen in de Richtlijnen Financiële Verslaggeving TNO van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

De Richtlijnen Financiële Verslaggeving TNO geven als hoofdlijn Titel 9, boek 2 van het Burgerlijk Wetboek aan. In een aanvullende aanwijzing, per brief d.d. 21 februari 2014 met kenmerk OWB/FO/2004/8195, is door de minister |van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 271 'Personeelsbeloningen' niet van toepassing verklaard voor TNO. Specifiek gezien worden de bepalingen uit hoofde van pensioenen niet van toepassing

verklaard, TNO neemt ook geen voorzieniging jubileumuitkeringen op, maar vormt wel reserveringen voor vakantiegeld en vakantiedagen.

De grondslagen die worden toegepast voor de waardering van activa en passiva en de resultaatbepaling zijn gebaseerd op historische kosten.

Voor de uitvoering van de Wet normering topinkomens (WNT) heeft TNO zich gehouden aan de Beleidsregels toepassing WNT en deze als normenkader bij het opmaken van deze jaarrekening gehanteerd.

Vergelijkende cijfers

De vergelijkbare cijfers over 2017 zijn, waar nodig, aangepast ter verbetering van de vergelijkbaarheid met de cijfers over 2018.

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

1.2 GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA EN DE RESULTAATBEPALING

Voor zover niet anders is vermeld, worden activa en passiva opgenomen tegen historische kostprijzen.

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar de onderneming zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan

gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Baten worden in de winst- en verliesrekening opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

De kosten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

De jaarrekening wordt gepresenteerd in euro's, de functionele valuta van de onderneming. Alle financiële informatie in euro's is afgerond op het dichtstbijzijnde duizendtal.

1.3 GRONDSLAGEN VOOR CONSOLIDATIE

De geconsolideerde jaarrekening omvat de financiële gegevens van de Organisatie TNO en haar groepsmaatschappijen en andere rechtspersonen waarover overheersende zeggenschap kan worden uitgeoefend dan wel waarover de centrale leiding bestaat. Groepsmaatschappijen zijn deelnemingen waarin de onderneming een meerderheidsbelang heeft, of waarin op een andere wijze een beleidsbepalende invloed kan worden uitgeoefend. Hierbij worden mede in aanmerking genomen de financiële instrumenten die potentiële stemrechten bevatten indien deze economische betekenis hebben. Belangen die uitsluitend worden aangehouden om te vervreemden worden niet geconsolideerd indien bij verwerving al het voornemen bestaat om het belang af te stoten, de verkoop binnen een jaar waarschijnlijk is en aan de andere indicatoren daartoe wordt voldaan. Deze belangen worden opgenomen onder de vlottende activa, onder effecten (slechts aangehouden om te vervreemden). Nieuw verworven deelnemingen worden in de consolidatie betrokken vanaf het tijdstip waarop beleidsbepalende invloed kan worden uitgeoefend.

De posten in de geconsolideerde jaarrekening worden opgesteld volgens uniforme grondslagen van waardering en resultaatbepaling van de groep. Afgestoten deelnemingen worden in de consolidatie betrokken tot het tijdstip van beëindiging van deze invloed.

In de geconsolideerde jaarrekening zijn de onderlinge schulden, vorderingen en transacties geëlimineerd. De groepsmaatschappijen zijn integraal geconsolideerd, waarbij het minderheidsbelang van derden afzonderlijk tot uitdrukking is gebracht.

Indien de aan het minderheidsbelang van derden toerekenbare verliezen het minderheidsbelang in het eigen vermogen van de geconsolideerde onderneming overtreffen, dan wordt het verschil, alsmede eventuele verdere verliezen, volledig ten laste van de meerderheidsaandeelhouder gebracht. Het aandeel van derden in het resultaat wordt afzonderlijk als laatste post in de geconsolideerde winst- en verliesrekening in aftrek op het groepsresultaat gebracht.

Een overzicht van de in de consolidatie opgenomen groepsmaatschappijen, alsmede de niet-geconsolideerde deelnemingen, is opgenomen in de toelichting op de enkelvoudige jaarrekening.

1.4 GRONDSLAGEN VOOR DE OMREKENING VAN VREEMDE VALUTA

Transacties in vreemde valuta

Transacties luidend in vreemde valuta worden in de desbetreffende functionele

valuta van de groepsmaatschappijen omgerekend tegen de geldende wisselkoers per transactiedatum. In vreemde valuta luidende monetaire activa en verplichtingen worden per balansdatum in de functionele valuta omgerekend tegen de op die datum geldende wisselkoers. De bij omrekening optredende valutakoersverschillen worden in de winst-en-verliesrekening opgenomen.

Bedrijfsuitoefening in het buitenland

De activa en verplichtingen van bedrijfsuitoefening in het buitenland, met inbegrip van goodwill en bij consolidatie ontstane reële waardecorrecties, worden in euro's omgerekend tegen de geldende koers per verslagdatum. De opbrengsten en kosten van buitenlandse activiteiten worden in euro's omgerekend tegen de gemiddelde wisselkoers over de verslagperiode, wat een goede benadering is van verwerking tegen de koers per transactiedatum.

Valutaomrekeningsverschillen worden verwerkt in de reserve omrekeningsverschillen. Als een buitenlandse activiteit geheel of gedeeltelijk wordt verkocht, wordt het desbetreffende bedrag uit de reserve omrekeningsverschillen overgeboekt naar de winst-en-verliesrekening.

1.5 FINANCIËLE INSTRUMENTEN

Financiële instrumenten omvatten (overige) vorderingen, geldmiddelen, leningen en overige financieringsverplichtingen, handelsschulden en overige te betalen posten.

Financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde, waarbij (dis)agio en de direct toerekenbare transactiekosten in de eerste opname worden meegenomen. Indien instrumenten bij de vervolgwaaarding niet worden gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen in de winst-en-verliesrekening, maken eventuele direct toerekenbare transactiekosten deel uit van de eerste waardering.

In contracten besloten financiële instrumenten die niet worden gescheiden van het basiscontract, worden verwerkt in overeenstemming met het basiscontract.

Na de eerste opname worden financiële instrumenten op de hierna beschreven manier gewaardeerd.

Verstrekte leningen, (overige) vorderingen, opgenomen leningen, crediteuren en overige te betalen posten

Deze financiële instrumenten worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve-rentemethode.

Voor kortlopende vorderingen en verplichtingen waar geen expliciete rente wordt berekend en sprake is van korte looptijden, is het effect van het disconteren in het algemeen gering. Voor deze posten is de nominale waarde gehanteerd als invulling van de grondslag geamortiseerde kostprijs.

Bij verstrekte leningen en (overige) vorderingen wordt indien noodzakelijk de waardering aangepast voor bijzondere waardeverminderingverliezen.

Uitgestelde belastingvorderingen worden gewaardeerd op contante waarde.

Opgenomen langlopende leningen worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde. Bij de vervolgwaaarding vindt waardering tegen geamortiseerde kostprijs plaats.

Afgeleide financiële instrumenten

Afgeleide instrumenten worden gewaardeerd op kostprijs of lagere marktwaarde, tenzij hedge accounting onder het kostprijs hedge model wordt toegepast.

TNO maakt in beperkte mate gebruik van valutatermijntransacties om valutarisico's af te dekken, die voortvloeien uit in- en verkooptransacties. Indien valutacontracten worden afgesloten ter afdekking van monetaire activa en passiva, wordt kostprijs hedge accounting toegepast. Hedge accounting wordt toegepast om te bereiken dat de in de winst-en-verliesrekening verantwoorde resultaten als gevolg van de omrekening van de monetaire posten worden gecompenseerd met waardewijzigingen van valutacontracten tegen de contante koers op de rapporteringsdatum. Het verschil tussen de contante koers op afsluitdatum van het valutatermijncontract en de termijenkoers wordt via de winst- en-verliesrekening geamortiseerd over de looptijd van het valutatermijncontract.

Indien kostprijs hedge accounting wordt toegepast vindt eerste waardering plaats tegen reële waarde. Zolang het afgeleide instrument betrekking heeft op afdekking van het specifieke risico van de toekomstige transactie die naar verwachting zal plaatsvinden, vindt geen herwaardering van dit instrument plaats. Zodra de verwachte toekomstige transactie leidt tot verantwoording in de winst-en-verliesrekening, wordt de met het afgeleide instrument samenhangende winst of het met het afgeleide instrument samenhangende verlies in de winst-en-verliesrekening verwerkt. Indien de afgedekte positie van een verwachte toekomstige transactie leidt tot de opname in de balans van een niet-financieel actief past de onderneming de kostprijs van dit actief aan met de afdekkingsresultaten die nog niet in de winst-en-verliesrekening zijn verwerkt.

Indien afgeleide instrumenten aflopen of worden verkocht, worden de afdekkingsrelaties beëindigd. De cumulatieve winst die of het cumulatieve verlies dat tot dat moment nog niet in de winst-en-verliesrekening was verwerkt, wordt als overlopende post in de balans opgenomen totdat de afgedekte transacties plaatsvinden. Indien de transacties naar verwachting niet meer plaatsvinden, wordt de cumulatieve winst of het cumulatieve verlies overgeboekt naar de winst-en-verliesrekening. TNO documenteert de hedgerelaties in specifieke hedgedocumentatie en toetst periodiek de effectiviteit van de hedge-

relaties door vast te stellen dat geen sprake is van overhedges.

1.6 IMMATERIËLE VASTE ACTIVA

Goodwill wordt bepaald als het positieve verschil tussen de verkrijgingsprijs van de deelnemingen en het belang van de Organisatie TNO in de netto reële waarde van de overgenomen identificeerbare activa en passiva van de overgenomen partij – verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen. Afschrijving van de goodwill vindt plaats over de verwachte economische levensduur van de verworven deelneming.

De overige immateriële vaste activa hebben betrekking op ontwikkelingskosten. Deze worden geactiveerd voor zover deze betrekking hebben op commercieel haalbaar geachte projecten. De ontwikkeling van een immaterieel vast actief wordt commercieel haalbaar geacht als het technisch uitvoerbaar is om het actief te voltooien, de onderneming de intentie heeft om het actief te voltooien en het vervolgens te gebruiken of te verkopen is (inclusief het beschikbaar zijn van adequate technische, financiële en andere middelen om dit te bewerkstelligen), de onderneming het vermogen heeft om het actief te gebruiken of te verkopen, het waarschijnlijk toekomstige economische voordelen zal genereren en de uitgaven gedurende de ontwikkeling betrouwbaar zijn vast te stellen. Ontwikkelingskosten worden gewaardeerd tegen

vervaardigingsprijs, verminderd met cumulatieve afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen. Zij omvatten voornamelijk de salariskosten van het betrokken personeel en van derden gekochte kennis, c.q. aan derden betaalde kosten van onderzoek en ontwikkeling, licentierechten en softwareprogramma's. De geactiveerde kosten worden na beëindiging van de ontwikkelingsfase afgeschreven over de verwachte gebruiksduur, welke in principe de vijf jaar niet te boven gaat. De afschrijving vindt plaats volgens de lineaire methode. Voor het nog niet afgeschreven deel van de geactiveerde ontwikkelingskosten wordt een wettelijke reserve gevormd.

1.7 MATERIËLE VASTE ACTIVA

De materiële vaste activa in eigen gebruik worden gewaardeerd tegen de kostprijs (verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs), verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing cumulatieve bijzondere waardeverminderingen en vermeerderd met eventuele overige kosten om het actief op zijn uiteindelijke plaats te krijgen. Er zijn geen rentekosten in de, tegen de vervaardigingsprijs gewaardeerde, materiële vaste activa opgenomen. Indien sprake is van uitgaven, die worden gemaakt na eerste verwerking, en voldoen aan de activeringscriteria, zijn deze als onderdeel van de kostprijs van het materieel vast actief verwerkt.

De afschrijvingen worden berekend als een percentage over de aanschafprijs volgens

de lineaire methode op basis van de economische levensduur. Op bedrijfsterreinen en op materiële vaste activa in aanbouw en vooruitbetalingen op materiële vaste activa wordt niet afgeschreven. Indien de verwachting omtrent de afschrijvingsmethode, gebruiksduur en/of restwaarde in de loop van de tijd wijzigingen ondergaat, worden zij als een schattingswijziging verantwoord.

Indien voor een materieel vast actief sprake is van kosten die samenhangen met verplichtingen inzake ontmanteling en verwijdering van het actief en het herstel van het terrein waar het actief zich bevindt en deze verplichting wordt veroorzaakt door het neerzetten van het actief, worden deze kosten van herstel opgenomen als onderdeel van de boekwaarde van het actief, en gelijktijdig wordt een voorziening opgenomen voor hetzelfde bedrag. Buiten gebruik gestelde materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen de boekwaarde dan wel de lagere opbrengstwaarde. Een materieel vast actief wordt niet langer in de balans opgenomen na vervreemding of wanneer geen toekomstige prestatie-eenheden van het gebruik of de vervreemding worden verwacht. De bate of last die voortvloeit uit de desinvestering wordt in de winst-en-verliesrekening verwerkt.

1.8 FINANCIËLE VASTE ACTIVA

Niet geconsolideerde deelnemingen waarin de groep invloed van betekenis uitoefent op het zakelijke en financiële beleid worden tegen de vermogensmutatie-

methode gewaardeerd. Voor de bepaling of sprake is van invloed van betekenis worden de financiële instrumenten die potentiële stemrechten bevatten, indien deze economische betekenis hebben, mede in aanmerking genomen. Overeenkomstig de vermogensmutatiemethode worden de deelnemingen in de balans opgenomen tegen het aandeel van de groep in de nettovermogenswaarde. De nettovermogenswaarde wordt vermeerderd met haar aandeel in de resultaten van de deelnemingen; haar aandeel in de directe mutaties in het eigen vermogen van de deelneming vanaf het moment van verwerving, bepaald volgens de grondslagen zoals vermeld in deze jaarrekening en verminderd met haar aandeel in de dividenduitkeringen van de deelnemingen. In de winst-en-verliesrekening wordt het aandeel van de groep in het resultaat van de deelnemingen opgenomen. Indien en voor zover de vennootschap niet zonder beperking uitkering van de positieve resultaten aan haar kan bewerkstelligen, worden de resultaten in een wettelijke reserve opgenomen. Het aandeel van de groep in de rechtstreekse vermogensvermeerderingen en –verminderingen van de deelnemingen wordt ook in de wettelijke reserve opgenomen.

Na toepassing van de vermogensmutatiemethode bepaalt de groep of het noodzakelijk is om voor de deelneming een verlies wegens bijzondere waardevermindering op te nemen. De groep bepaalt op elke balansdatum of er objectieve aanwijzingen zijn dat de deelneming een bijzondere waardevermindering heeft

ondergaan. Als dat het geval is, berekent de groep het bedrag aan bijzondere waardevermindering als zijnde het verschil tussen de realiseerbare waarde en de boekwaarde van de deelneming. Dit bedrag verantwoordt zij in de winst-en-verliesrekening.

Indien de waarde van de deelneming volgens de vermogensmutatiemethode nihil is geworden, wordt deze methode niet langer toegepast en blijft de deelneming bij ongewijzigde omstandigheden op nihil gewaardeerd. Hierbij worden andere langlopende belangen in de deelneming die feitelijk worden aangemerkt als een onderdeel van de netto-investering, ook meegenomen. Indien en voor zover geheel of gedeeltelijk voor de schulden van de deelneming wordt ingestaan respectievelijk een feitelijke verplichting bestaat de deelneming tot betaling van haar schulden in staat te stellen, wordt een voorziening opgenomen.

Een vervolgens verkregen aandeel in de winst van de deelneming wordt pas weer verwerkt indien en voor zover het cumulatief niet-verwerkte aandeel in het verlies is ingelopen.

Deelnemingen waarin geen invloed van betekenis op het zakelijke en financiële beleid wordt uitgeoefend, worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs minus eventuele bijzondere waardeverminderingen. Het dividend wordt als resultaat aangemerkt en verwerkt onder de financiële baten en lasten.

Resultaten uit transacties met en tussen niet-geconsolideerde deelnemingen die tegen nettovermogenswaarde gewaardeerd worden, worden proportioneel verantwoord. Resultaten uit transacties met en tussen deelnemingen die tegen kostprijs worden gewaardeerd, worden volledig verantwoord tenzij zij in wezen niet zijn gerealiseerd.

De leningen aan niet-geconsolideerde deelnemingen worden opgenomen tegen geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve-rentemethode, verminderd met bijzondere waardeverminderingverliezen.

Dividenden worden verantwoord in de periode waarin zij betaalbaar worden gesteld. Rentebaten worden verantwoord in de periode waartoe zij behoren, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende actiefpost. Eventuele winsten of verliezen worden verantwoord onder financiële baten en lasten.

1.9 BIJZONDERE WAARDEVERMINDERINGEN

De groep beoordeelt op elke balansdatum of een niet-financieel actief of een groep van niet-financiële activa een bijzondere waardevermindering heeft ondergaan. De groep beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde

bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort.

Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde. Een bijzonder-waardeverminderingverlies wordt direct als last verwerkt in de winst-en-verliesrekening onder gelijktijdige verlaging van de boekwaarde van het betreffende actief.

De opbrengstwaarde wordt in eerste instantie ontleend aan een bindende verkoopovereenkomst; als die er niet is, wordt de opbrengstwaarde bepaald met behulp van de actieve markt waarbij normaliter de gangbare biedprijs geldt als marktprijs. Wanneer er geen actieve markt is, wordt de opbrengstwaarde ontleend aan algemeen aanvaarde waarderingssmodellen. Deze modellen worden bevestigd door een multiple van de winst, koersen van beursgenoteerde vennootschappen en andere beschikbaar reële waarde indicatoren. De in aftrek te brengen kosten bij het bepalen van de opbrengstwaarde zijn gebaseerd op de geschatte kosten die rechtstreeks kunnen worden toegerekend aan de verkoop en nodig zijn om de verkoop te realiseren.

Voor de bepaling van de bedrijfswaarde wordt een inschatting gemaakt van de toekomstige netto kasstromen bij voortgezet gebruik van het actief of de kasstroomgenererende eenheid. Vervolgens worden

deze kasstromen contant gemaakt waarbij een disconteringsvoet voor belastingen wordt gehanteerd, waarbij de tijdswaarde op basis van de marktverwachtingen en de specifieke risico's van het actief zijn meegenomen. De disconteringsvoet geeft geen risico's weer waarmee in de toekomstige kasstromen al rekening is gehouden.

De groep beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn of een voorheen genomen bijzondere waardevermindering van een vast actief niet meer bestaat of is afgenomen. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief of kasstroomgenererende eenheid vastgesteld. Een voorheen verwerkte bijzondere waardevermindering wordt alleen teruggedenomen als de aannames gebruikt voor het bepalen van de realiseerbare waarde zijn gewijzigd sinds de laatste bijzondere waardevermindering.

Indien wordt vastgesteld dat een bijzondere waardevermindering die in het verleden verantwoord is, niet meer bestaat of is afgenomen, dan wordt de toegesloten boekwaarde van de desbetreffende activa niet hoger gesteld dan de boekwaarde die bepaald zou zijn indien geen bijzondere waardevermindering voor het actief zou zijn verantwoord. Een bijzondere waardevermindering van goodwill wordt niet teruggedenomen.

1.10 VOORRADEN

De grond- en hulpstoffen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of lagere opbrengstwaarde. Bij de waardering van de voorraden wordt rekening gehouden met de eventueel op balansdatum opgetreden waardeverminderingen.

1.11 ONDERHANDEN PROJECTEN

De onderhanden projecten hebben betrekking op opdrachten. In de waardering van onderhanden projecten worden de kosten die direct betrekking hebben op de opdracht (zoals personeelskosten voor werknemers direct werkzaam aan de opdracht en kosten voor grond- en hulpstoffen), de kosten die toerekenbaar zijn aan de opdrachtactiviteiten in het algemeen en toewijsbaar zijn aan de opdracht en andere kosten die contractueel aan de opdrachtgever kunnen worden toegerekend, begrepen. Uitgaven die verband houden met opdrachtkosten die na de balansdatum tot te verrichten prestaties leiden, worden als activa verwerkt indien het waarschijnlijk is dat ze in een volgende periode zullen leiden tot opbrengsten. Op de onderhanden projecten wordt zo nodig een voorziening voor te verwachten verliezen in mindering gebracht. De onderhanden projecten worden verminderd met de gefactureerde voorschotten.

1.12 VORDERINGEN

De grondslagen voor de waardering van vorderingen zijn beschreven onder het hoofd financiële instrumenten.

1.13 LIQUIDE MIDDELEN

Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Indien liquide middelen niet ter vrije beschikking staan, wordt hiermee rekening gehouden bij de waardering.

In vreemde valuta luidende liquide middelen worden per balansdatum in de functionele valuta omgerekend tegen de op die datum geldende wisselkoers. Verwezen wordt verder naar de prijsgrondslagen voor vreemde valuta.

1.14 EIGEN VERMOGEN

Financiële instrumenten die op grond van de economische realiteit worden aangemerkt als eigenvermogensinstrumenten, worden gepresenteerd onder het eigen vermogen.

Financiële instrumenten die op grond van de economische realiteit worden aangemerkt als een financiële verplichting, worden gepresenteerd onder schulden. Resultaten met betrekking tot deze financiële instrumenten worden in de winst-en-verliesrekening verantwoord als kosten of opbrengsten.

Wettelijke reserves

De wettelijke reserve heeft betrekking op immateriële activa en niet-uitkeerbare winsten van tegen netto vermogenswaarde gewaardeerde deelnemingen bij de groepsmaatschappijen.

Bestemmingsreserves

Op grond van artikel 22 van de TNO-wet en de artikelen 4 en 5 van de Richtlijnen Financiële Verslaggeving TNO kunnen bestemmingsreserves worden gevormd voor toekomstige uitgaven of lasten of ter dekking van economische en technische risico's. Onttrekkingen komen bij de bestemming van het resultaat ten laste van de bestemmingsreserves en mogen alleen plaatsvinden voor zover deze overeenkomen met de doeleinden van de gevormde reserves.

De bestemmingsreserve voor bedrijfsrisico's 'civiel' is gevormd ter dekking van economische en technische risico's. Totdat de maximale omvang van de reserve is bereikt, wordt jaarlijks bij de bestemming van het resultaat een door de TNO Raad van Bestuur te bepalen percentage van de bijdragen en opdrachten van zowel het Rijk als van derden, aan de reserve toegevoegd. Met de rijksoverheid is destijds een maximum van 9,1 miljoen euro overeengekomen.

De bestemmingsreserve nieuwbouw gerelateerd aan het defensieonderzoek is gevormd ter dekking van toekomstige investeringen in renovatie- en/of nieuwbouwprojecten. Toevoegingen en onttrekkingen aan deze reserve vinden jaarlijks bij de bestemming van het resultaat plaats op basis van specifieke afspraken met de RDO.

1.15 MINDERHEIDSBELANG DERDEN

Het minderheidsbelang derden wordt gewaardeerd op het aandeel van derden in de nettovermogenswaarde van geconsolideerde deelnemingen, bepaald overeenkomstig de waarderinggrondslagen van de Organisatie TNO.

1.16 VOORZIENINGEN

Een voorziening wordt in de balans opgenomen, wanneer er sprake is van:

- een in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting die het gevolg is van een gebeurtenis in het verleden; en
- waarvan een betrouwbare schatting kan worden gemaakt; en
- het waarschijnlijk is dat voor afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen nodig is.

Tenzij anders vermeld, worden voorzieningen gewaardeerd tegen contante waarde, waarbij de relevante disconteringsvoet wordt gehanteerd die de actuele marktrente weergeeft.

De voorziening voor sociale verplichtingen is gevormd ter dekking van ingegane en overeengekomen toekomstige uitkeringen aan ex-medewerkers en medewerkers van de Organisatie TNO, ingevolge regelingen Arbeidsvoorwaarden TNO. Het deel dat betrekking heeft op ingegane pensioenen is gebaseerd op actuariële berekeningen. De voorziening voor claims is gevormd voor de mogelijke verplichtingen uit hoofde van lopende rechtsgedingen. De voorziening voor reorganisaties is gevormd ter dekking van kosten die verband houden

met lopende en op handen zijnde (deel) reorganisaties.

De voorziening voor afvloeiingen is gevormd ter dekking van de verwachte kosten terzake van de voorgenomen ontbinding van arbeidsovereenkomsten met medewerkers, anders dan in het kader van reorganisaties.

De voorziening groot onderhoud is gevormd ter egalisatie van de kosten voor groot onderhoud van onroerende zaken die eigendom zijn van de Organisatie TNO en haar groepsmaatschappijen, gebaseerd op een meerjarenonderhoudsplan.

De overige voorzieningen zijn gevormd met name ter dekking van te verwachten kosten ter dekking van verlieslatende huurcontracten.

De belangrijkste schattingsposten hebben betrekking op de reorganisatievoorziening, de voorziening voor afvloeiingen en de overige voorzieningen.

1.17 PERSONEELSBELONINGEN/PENSIOENEN

TNO kent meerdere pensioenregelingen. De belangrijkste regeling is ondergebracht bij Stichting Pensioenfonds TNO en kwalificeert zich als toegezegdpensioenregeling.

In een aanwijzing is door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 271 'Personeelsbeloningen' niet van toepassing verklaard voor de Organisatie TNO.

Uitgangspunt is dat de in de verslagperiode te verwerken pensioenlast gelijk is aan de over die periode aan het pensioenfonds verschuldigde pensioenpremies. Voor zover de verschuldigde premies op balansdatum nog niet zijn voldaan, wordt hiervoor een verplichting opgenomen. Als de op balansdatum reeds betaalde premies de verschuldigde premies overtreffen, wordt een overlopende actiefpost opgenomen voor zover sprake zal zijn van terugbetaling door het fonds of van verrekening met in de toekomst verschuldigde premies.

Verder wordt op balansdatum een voorziening opgenomen voor bestaande additionele verplichtingen ten opzichte van het fonds en de werknemers, indien het waarschijnlijk is dat voor de afwikkeling van die verplichtingen een uitstroom van middelen zal plaatsvinden en de omvang van de verplichtingen betrouwbaar kan worden geschat. Het al dan niet bestaan van additionele verplichtingen wordt beoordeeld aan de hand van de uitvoeringsovereenkomst met het fonds, de pensioenovereenkomst met de werknemers en andere (expliciete of impliciete) toezeggingen aan de werknemers.

De voorziening wordt gewaardeerd tegen de beste schatting van de contante waarde van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen op balansdatum af te wikkelen.

1.18 LANGLOPENDE SCHULDEN

Door de rijksoverheid of derden ter beschikking gestelde middelen ter compensatie van de Organisatie TNO voor de investering in een actief worden op de balans gepassiveerd en systematisch ten gunste gebracht van de winst- en verliesrekening gedurende de gebruiksduur van het actief.

1.19 KORTLOPENDE SCHULDEN

De waardering van kortlopende schulden is toegelicht onder het hoofdstuk financiële instrumenten.

1.20 OPBRENGSTVERANTWOORDING

Onder omzet wordt verstaan het totaal van:

- de opbrengsten opdrachten;
- de door de rijksoverheid verstrekte rijksbijdragen.

Onder opbrengsten opdrachten zijn verantwoord de gefactureerde bedragen voor verrichte werkzaamheden, onder aftrek van eventuele omzetbelasting, alsmede de mutatie op de onderhanden projecten. Aangezien sprake is van een gelijkmatige stroom van projecten die regelmatig gespreid over het jaar gereedkomen en doorgaans binnen een jaar worden afgerond, vindt winstneming op onderhanden projecten plaats bij oplevering. De ontvangen rijksbijdrage wordt ingezet ten behoeve van de vraag gestuurde programmering op Topsectoren en maatschappelijke thema's. Deze middelen worden naar rato van de verrichte werkzaamheden als omzet verantwoord.

Onder directe projectkosten worden verstaan de materiële kosten (inclusief uitbestede werkzaamheden) die direct aan een project worden toegerekend.

1.21 OVERHEIDSSUBSIDIES

Overheidssubsidies worden aanvankelijk in de balans opgenomen als vooruitontvangen baten, zodra er redelijke zekerheid bestaat dat zij zullen worden ontvangen en dat de Organisatie TNO zal voldoen aan de daaraan verbonden voorwaarden. Subsidies ter compensatie van door de Organisatie TNO gemaakte kosten worden systematisch als opbrengsten in de winst-en-verliesrekening opgenomen in dezelfde periode als die waarin de kosten worden gemaakt.

Zie voor subsidies ter compensatie voor de investering in een actief 'Egalisatierekening investeringsmiddelen'.

1.22 OVERIGE BEDRIJFSOPBRENGSTEN

Indien het resultaat van een transactie aangaande het verlenen van een dienst betrouwbaar kan worden geschat en ontvangst van de opbrengst waarschijnlijk is, wordt de opbrengst met betrekking tot die dienst verwerkt naar rato van de verrichte prestaties.. Licentieopbrengsten worden in de winst-en-verliesrekening verwerkt volgens het toerekeningsbeginsel, in overeenstemming met de inhoud van de overeenkomst, indien hun bedrag bepaalbaar is en hun ontvangst waarschijnlijk

1.23 AANDEEL IN HET RESULTAAT VAN ONDERNEMINGEN WAARIN WORDT DEELGENOMEN

Het aandeel in het resultaat van ondernemingen waarin wordt deelgenomen, omvat het aandeel van de Organisatie TNO in de resultaten van deze deelnemingen, bepaald op basis van de grondslagen van de groep.

Resultaten op transacties, zijn niet verwerkt in de geconsolideerde winst- en verliesrekening zover deze als niet gerealiseerd kunnen worden beschouwd. De resultaten van deelnemingen die gedurende het boekjaar zijn verworven of afgestoten, worden vanaf het verweringsmoment, respectievelijk tot het moment van afstoting, verwerkt in het resultaat van de Organisatie TNO.

1.24 FINANCIËLE BATEN EN LASTEN

Rentebaten worden verantwoord in de periode waartoe zij behoren, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende actief post. Rentelasten en soortgelijke lasten worden verantwoord in de periode waartoe zij behoren, rekening houdende met effectieve rentevoet.

1.25 VENNOOTSCHAPSBELASTING/UITGESTELDE BELASTINGVORDERINGEN

Met ingang van 2016 is TNO vennootschapsbelastingplichtig. Bij de berekening van de vennootschapsbelasting is ook in 2018 uitgegaan van een integrale belastingplicht voor de Wet op de vennootschapsbelasting.

Bij aanvang van de vennootschapsbelastingplicht per 1 januari 2016 is de fiscale openingsbalans opgemaakt op basis van de geldende fiscale waarderingsgrondslagen. De fiscale openingsbalans per 1 januari 2016 is nog niet definitief vastgesteld.

TNO Tech Transfer Holding BV; TNO International Holding BV en TNO Affiliates BV zijn samen met alle daaronder vallende Nederlandse dochterondernemingen eveneens onderworpen aan de vennootschapsbelasting.

Belastingen omvatten de over de verslagperiode verschuldigde en verrekenbare vennootschapsbelasting en uitgestelde belastingen. De belastingen worden in de winst-en-verliesrekening opgenomen, behoudens voor zover deze betrekking hebben op posten die rechtstreeks in het eigen vermogen worden opgenomen, in welk geval de belasting in het eigen vermogen wordt verwerkt.

De over het boekjaar verschuldigde en verrekenbare belasting is de naar verwachting te betalen belasting over de belastbare winst over het boekjaar, berekend aan de hand van belastingtarieven die zijn vastgesteld op verslagdatum, dan wel waartoe materieel al op verslagdatum is besloten, en eventuele correcties op de over voorgaande jaren verschuldigde belasting.

Voor belastbare tijdelijke verschillen tussen de boekwaarde van activa en

verplichtingen ten behoeve van de financiële verslaggeving en de fiscale boekwaarde van die posten wordt een voorziening voor uitgestelde belastingverplichtingen getroffen.

Voor verrekenbare tijdelijke verschillen, beschikbare voorwaartse verliescompensatie en nog niet gebruikte fiscale verrekeningsmogelijkheden wordt een uitgestelde belastingvordering opgenomen, maar uitsluitend voor zover het waarschijnlijk is dat er in de toekomst belastbare winsten beschikbaar zullen zijn voor verrekening respectievelijk compensatie. Uitgestelde belastingvorderingen worden per iedere verslagdatum herzien en verlaagd voor zover het niet langer waarschijnlijk is dat het daarmee samenhangende belastingvoordeel zal worden gerealiseerd.

Uitgestelde belastingvorderingen worden gewaardeerd op contante waarde.

1.26 KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld op basis van de indirecte methode. Kasstromen in buitenlandse valuta zijn herleid naar euro's, met gebruikmaking van de gemiddelde omrekeningskoersen voor de desbetreffende periodes.

1.27 BEPALING REËLE WAARDE

Een aantal grondslagen en toelichtingen in de jaarrekening van TNO vereisen de bepaling van de reële waarde van zowel financiële als niet-financiële activa en verplichtingen. Voor waarderings- en informatieverschaffingsdoelinden is de reële waarde op basis van de volgende methoden bepaald.

(Overige) vorderingen

De reële waarde van handels- en overige vorderingen wordt tegen de contante waarde van de toekomstige kasstromen geschat.

Derivaten

De reële waarde van valutatermijncontracten en renteswaps is gebaseerd op de genoteerde marktprijs, indien voorhanden. Indien geen genoteerde marktprijs beschikbaar is, wordt de reële waarde geschat door de verwachte kasstromen gediscoonteerd tegen actuele rentes, waarin een opslag is opgenomen voor de relevante risico's, contant te maken.

Niet-afgeleide financiële verplichtingen

De reële waarde van niet-afgeleide financiële verplichtingen (leningen) wordt slechts bepaald ten behoeve van informatieverschaffing en berekend op basis van de contante waarde van toekomstige aflossingen en rentebetalingen, gediscoonteerd tegen de marktrente per verslagdatum.

Indien van toepassing wordt nadere informatie over de uitgangspunten voor de bepaling van de reële waarde vermeld bij het onderdeel van deze toelichting dat specifiek op het desbetreffende actief of de desbetreffende verplichting van toepassing is.

1.28 GEBRUIK VAN SCHATTINGEN

De opstelling van de jaarrekening vereist dat het management oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

De schattingen hebben met name betrekking op vaste activa, onderhanden projecten, uitgestelde belastingvorderingen en voorzieningen (waaronder voor claims en verlieslatende contracten).

1.29 VERBONDEN PARTIJEN

Van transacties met verbonden partijen is sprake wanneer een relatie bestaat tussen de onderneming, haar deelnemingen en hun bestuurders en leidinggevende functionarissen.

In de normale bedrijfsactiviteiten levert TNO diensten aan en neemt diensten af van verschillende verbonden partijen waarin TNO een belang van 50% of minder bezit. Deze transacties worden op zakelijke grondslag uitgevoerd tegen voorwaarden die vergelijkbaar zijn met die van transacties met derden.

TOELICHTING OP DE GECONSOLIDEERDE BALANS PER 31 DECEMBER 2018

(in EUR x duizend)

1 IMMATERIËLE VASTE ACTIVA

Verloop van de immateriële vaste activa in 2018:

	Goodwill	Software	Totaal
Stand per 31-12-2017			
Verkrijgingsprijs	-	-	-
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-	-	-
Boekwaarde	-	-	-
Mutatie boekwaarde			
Investerings	-	11	11
Verkregen middels acquisitie	4.705	59	4.764
Desinvesteringen	-	-	-
Afschrijvingen	-353	-7	-360
	4.352	63	4.415
Stand per 31-12-2018			
Verkrijgingsprijs	4.705	109	4.814
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-353	-46	-399
Boekwaarde	4.352	63	4.415

Op 1 april 2018 heeft TNO de energieactiviteiten van de Stichting Energieonderzoek Centrum Nederland (NRG) overgenomen voor een koopprijs van 9,9 miljoen euro en 2,5 miljoen voor het werkkapitaal. Op 1 oktober 2018 zijn de activiteiten van de unit Energy Engineering & Environment teruggegaan van TNO naar NRG. De hiermee gemoeide prijs bedroeg 1,0 miljoen euro en 0,9 miljoen euro voor het werkkapitaal.

De overname is gewaardeerd volgens de purchase accounting methode. De reële waarde van de per saldo overgenomen activa en passiva bedroeg 4,2 miljoen euro, exclusief werkkapitaal. Het bedrag aan goodwill is 4,7 miljoen euro en zal over een periode van 10 jaar worden afgeschreven.

De boekwaarde van het overgenomen werkkapitaal stemt overeen met de reële waarde.

2 MATERIËLE VASTE ACTIVA

Verloop van de materiële vaste activa in 2018:

	Terreinen en gebouwen	Vaste technische installaties	Technische bedrijfsmiddelen	Inventaris	Totaal
Stand per 31-12-2017					
Verrijingsprijs	168.972	166.675	100.312	12.609	448.568
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-116.841	-111.240	-75.958	-8.142	-312.181
Activa in aanbouw en ontwikkeling	13.433	14.875	12.601	71	40.980
Boekwaarde	65.564	70.310	36.955	4.538	177.367
Mutatie boekwaarde					
Investerings	-	7.205	20.069	820	28.094
Verkregen middels acquisitie	4	1.392	1.974	19	3.389
Desinvesteringen	-12.834	-465	-536	-100	-13.935
Afschrijvingen	-1.665	-9.037	-10.315	-809	-21.826
Activa in aanbouw en ontwikkeling activering boekjaar	-	-6.802	-8.395	-71	-15.268
Desinvestering activa in aanbouw	-	-	-1.318	-	-1.318
Activa in aanbouw investeringen nieuw 2018	6.738	11.867	5.981	108	24.694
	-7.757	4.160	7.460	-33	3.830
Stand per 31-12-2018					
Verrijingsprijs	132.081	140.022	132.589	9.628	414.320
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-94.445	-85.492	-97.043	-5.231	-282.211
Activa in aanbouw en ontwikkeling	20.171	19.940	8.869	108	49.088
Boekwaarde	57.807	74.470	44.415	4.505	181.197

In de in de winst-en-verliesrekening gepresenteerde post 'afschrijving materiële vaste activa' is mede begrepen de vrijval uit de egalisatierekening investeringsmiddelen.

In de boekwaarde van de materiële vaste activa per 31 december 2018 zijn begrepen terreinen, gebouwen en vaste technische installaties voor 27,0 miljoen euro (2017: 25,5 miljoen euro), waarvan TNO uitsluitend het economisch eigendom heeft. Dit betreft investeringen in huurpanden.

Gehanteerde afschrijvingstermijnen in jaren

	2018	2017
Terreinen	nihil	nihil
Gebouwen	40	40
Vaste technische installaties	15	15
Renovaties	4-15	4-15
Computerapparatuur	3-5	3-5
Technische bedrijfsmiddelen	5	5
Inventaris	10	10

GECONSOLIDEERDE JAARREKENING
TOELICHTING OP DE GECONSOLIDEERDE BALANS
PER 31 DECEMBER 2018

3 FINANCIËLE VASTE ACTIVA

	Niet-geconsolideerde deelnemingen	Overige leningen	Totaal
Aandeel in vermogen			
Stand per 31-12-2017	17.236	2.189	19.425
Mutaties:			
Investerings en verstrekte leningen	336	-	336
Desinvesteringen en aflossingen	-	-617	-617
Waardemutaties	-	-	-
Resultaat deelnemingen	-3.892	-	-3.892
Stand per 31-12-2018	13.680	1.572	15.252

De lijst van deelnemingen, waarin door TNO middellijk en onmiddellijk wordt geparticipeerd, is opgenomen in de toelichting op de enkelvoudige jaarrekening.

4 VORDERINGEN

	31-12-2018	31-12-2017
Vorderingen inzake opdrachten	41.589	45.292
Vorderingen op deelnemingen	1.523	5.019
Uitgestelde belastingvorderingen	5.114	6.156
Overige vorderingen	3.190	947
Overlopende activa	6.740	6.236
Totaal	58.156	63.650

Van de vorderingen heeft 4,7 miljoen euro (2017: 4,9 miljoen euro) een looptijd langer dan een jaar. De volledige overlopende activa hebben een looptijd korter dan een jaar.

Uitgestelde belastingvorderingen

	2018	2017
Stand per 1 januari	6.156	5.690
Fiscaal afwijkende waardering materiële vaste activa mutatie	-1.042	466
Stand per 31 december	5.114	6.156

Uitgestelde belastingvorderingen worden gewaardeerd op contante waarde. Bij de contante waardeberekening wordt een rentepercentage gehanteerd van 2,6%. De nominale waarde van de uitgestelde belastingvorderingen bedraagt 11,1 miljoen euro (2017: 15,9 miljoen euro). Van de uitgestelde belastingvordering heeft 4,4 miljoen euro een ouderdom van langer dan 1 jaar (2017: 4,7 miljoen euro). De contante waarde van de uitgestelde nominale belastingvorderingen bedraagt 8,5 miljoen euro (2017: 10,8 miljoen euro). De gemiddelde looptijd van de uitgestelde belastingvorderingen bedraagt 16 jaar.

Door het ontbreken van een winstdoelstelling en onvoldoende zekerheid dat alle belastinglatenties gerealiseerd kunnen worden, is de waardering van de actieve belastinglatentie per 31 december 2018 geëvalueerd en is deze bepaald op 5,1 miljoen euro.

5 LIQUIDE MIDDELEN

De liquiditeitspositie ultimo 2018 overstijgt de bestemmingsreserve nieuwbouw defensie (zie punt 8).

6 ALGEMENE RESERVE

	2018	2017
Stand per 1 januari	193.447	113.128
Resultaatbestemming	16.964	80.319
Stand per 31 december	210.411	193.447

7 WETTELIJKE RESERVE

	2018	2017
Stand per 1 januari	16.441	14.386
Mutatie	-3.892	2.055
Stand per 31 december	12.549	16.441

De mutatie wettelijke reserve heeft betrekking op de niet uitkeerbare winsten van de tegen netto vermogenswaarde gewaardeerde deelnemingen.

8 BESTEMMINGSRESERVES

	Stand per 31-12-2017	Onttrokken in 2018	Toegevoegd in 2018	Stand per 31-12-2018
Bedrijfsrisico's civiel	9.075	2.585	2.585	9.075
Nieuwbouw defensie	30.620	16.157	3.124	17.587
Totaal	39.695	18.742	5.709	26.662

9 VOORZIENINGEN

	Stand per 31-12-2017	Onttrokken in 2018	Toegevoegd in 2018	Vrijval in 2018	Stand per 31-12-2018
Sociale verplichtingen	603	64	44	20	563
Claims	800	-	-	-	800
Reorganisaties	1.455	3.003	4.526	84	2.894
Afvloeiingen	982	990	1.169	132	1.029
Groot onderhoud	-	1.602	3.184	-	1.582
Overige	2.621	341	2.480	101	4.659
Totaal	6.461	6.000	11.403	337	11.527

In de overige voorzieningen is een bedrag van 4,5 miljoen euro begrepen voor verlieslatende huurcontracten (2017: 2,4 miljoen euro). Van de voorzieningen heeft circa 6,6 miljoen euro een langlopend karakter (2017: 3,0 miljoen euro). Voor toelichting op de voorzieningen wordt verwezen naar de grondslagen, zoals opgenomen in de Toelichting behorende bij de geconsolideerde jaarrekening 2018.

10 LANGLOPENDE SCHULDEN

	31-12-2018	31-12-2017
Egalisatierekening investeringsmiddelen	17.170	19.758
Overige leningen	6.720	5.264
Totaal	23.890	25.022

EGALISATIETREKENING INVESTERINGSMIDDELEN

	2018	2017
Stand per 1 januari	19.758	24.803
Vrijval in verband met desinvesteringen	-	-2.196
Toegekende middelen	9	-
	19.767	22.607
Vrijval ten gunste van het resultaat	-2.597	-2.849
Stand per 31 december	17.170	19.758

Van de egalisatierekening investeringsmiddelen heeft 2,5 miljoen euro een looptijd korter dan een jaar (2017: 2,6 miljoen euro) en 5,9 miljoen euro een looptijd langer dan 5 jaar (2017: 7,3 miljoen euro)

Van de overige leningen heeft 3,8 miljoen euro een looptijd langer dan 1 jaar en korter dan 5 jaar (2017: 2,7 miljoen euro). Het resterende deel van de overige leningen van 2,9 miljoen euro heeft een looptijd langer dan 5 jaar (2017: 2,6 miljoen euro). Er zijn geen zekerheden gesteld. De overige leningen zijn rentevrij.

11 KORTLOPENDE SCHULDEN

	31-12-2018	31-12-2017
Crediteuren	17.661	25.308
Schulden aan deelnemingen	192	614
Belastingen en premies sociale verzekeringen	17.089	17.921
Pensioenen	105	12
Verplichtingen vakantiegeld	8.049	7.028
Verplichtingen niet opgenomen verlofdagen	14.643	13.838
Overige schulden	21.291	19.579
Overlopende passiva	80.182	29.989
Onderhanden projecten	39.389	33.969
Totaal	198.601	148.258

De overige schulden hebben grotendeels betrekking op kosten die in 2018 zijn verantwoord en waarvan de afwikkeling in 2019 plaats zal vinden. Deze kortlopende schulden zijn niet rentedragend.

De overlopende passiva betreffen in belangrijke mate ontvangen voorschotten in het kader van specifieke onderzoeksprojecten, investeringsmiddelen, alsmede overlopende rijksbijdrage. In de overlopende passiva 2018 is begrepen 31,6 miljoen euro investeringsmiddelen die in 2019 tot een uitgave zullen leiden, alsmede 11,0 miljoen euro aan projectvoorschotten die in 2019 aan derden moeten worden doorgestort. Van de overlopende passiva heeft 6,5 miljoen euro een looptijd langer dan een jaar (2017: 5,4 miljoen euro).

**TOELICHTING OP DE GECONSOLIDEERDE BALANS
PER 31 DECEMBER 2018**

Onderhanden projecten	31-12-2018	31-12-2017
Cumulatieve kosten verminderd met voorzieningen voor verliezen en risico's	261.166	318.170
Af: Cumulatief gedeclareerde termijnen	-300.555	-352.139
Totaal onderhanden projecten	-39.389	-33.969
Saldo onderhanden projecten > 0	122.958	100.213
Saldo onderhanden projecten < 0	-162.347	-134.182
Ontvangen voorschotten		
Totaal onderhanden projecten	-39.389	-33.969

In de post onderhanden projecten is een voorziening voor verliezen en risico's begrepen van 5,5 miljoen euro (2017: 3,9 miljoen euro).

FINANCIËLE INSTRUMENTEN

Algemeen

TNO maakt in de normale bedrijfsuitoefening gebruik van uiteenlopende financiële instrumenten die TNO blootstellen aan markt- en/of kredietrisico's. Het betreft financiële instrumenten die in de balans zijn opgenomen, alsmede valutatermijncontracten en renteswaps om toekomstige transacties, kasstromen en rente risico's af te dekken. TNO handelt niet in deze financiële instrumenten en heeft procedures en gedragslijnen om de omvang van het kredietrisico bij elke tegenpartij of markt te beperken. Bij het niet-nakomen door een tegenpartij van aan TNO verschuldigde betalingen blijven eventuele daaruit voortvloeiende verliezen beperkt tot de marktwaarde van de desbetreffende instrumenten. De contractwaarde of fictieve hoofdsommen van de financiële instrumenten zijn slechts een indicatie van de mate waarin van dergelijke financiële instrumenten gebruik wordt gemaakt en niet van het bedrag van de krediet- of markt-risico's.

Renterisico

Het renterisico is beperkt tot eventuele veranderingen in de marktwaarde van opgenomen en uitgegeven leningen en liquide middelen. Voor de liquide middelen geldt dat het renterisico het risico betreft dat de reële waarde van de toekomstige kasstromen van een financieel instrument fluctueert als gevolg van wijzigingen in markttrentetarieven. De huidige positie aan liquide middelen heeft geen vaste rente en om die reden loopt de organisatie hier een renterisico over.

Bij de leningen is bij voorkeur sprake van een vast rentepercentage over de gehele looptijd. Indien een lening geen vast rentepercentage heeft, dan heeft TNO als beleid om afgeleide financiële instrumenten te gebruiken om (tussentijdse) rentefluctuaties te beheersen. De leningen worden aangehouden tot het einde van de looptijd.

Kredietrisico

TNO loopt kredietrisico uit hoofde van transacties. Dit risico heeft betrekking op het verlies dat kan ontstaan wanneer een wederpartij in gebreke blijft. Dit risico is beperkt door de veelheid en diversiteit van partijen waarop TNO vorderingen heeft.

Een concentratie van kredietrisico is alleen aanwezig met betrekking tot de geografische spreiding van de uitstaande vorderingen, die in Nederland is geconcentreerd. TNO heeft haar risico gespreid over diverse banken.

Marktwaarde

De marktwaarde van de meeste in de balans verantwoorde financiële instrumenten, waaronder verstrekte leningen, (overige) vorderingen, liquide middelen en crediteuren en overige te betalen posten, benadert de boekwaarde ervan. TNO heeft voor alle contracten individueel de herrekening gedaan van de koers op moment van afsluiten naar de balansdatum. In de toelichting is de afgedekte positie per balansdatum en per moment afsluiten (7,9 miljoen euro vs 7,6 miljoen euro) opgenomen.

Van de openstaande USD-termijncontracten bedraagt de marktwaarde 7,9 miljoen euro en de contractwaarde 7,6 miljoen euro (2017 resp. 6,4 en 6,9 miljoen euro). Van de openstaande GBP-termijncontracten bedraagt de marktwaarde 1,1 miljoen euro en de contractwaarde 1,1 miljoen euro (2017 resp. 0,4 en 0,4 miljoen euro).

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Per 31 december 2018 bedraagt het totaal aan 'operational lease' verplichtingen over de periode 2019 tot en met 2023 circa 3,4 miljoen euro (2017: 3,5 miljoen euro), waarvan in 2019 1,6 miljoen euro (2018: 1,5 miljoen euro) vervalt en 1,8 miljoen euro (2017: 2,0 miljoen euro) vervalt tussen de 1 en 5 jaar. Het bedrag aan betaalde operational lease bedroeg in 2018 1,8 miljoen euro (2017: 2,4 miljoen euro).

Het totaal aan huurverplichtingen bedraagt 55,9 miljoen euro (2017: 63,1 miljoen euro), waarvan 12,1 miljoen euro (2017: 11,4 miljoen euro) met een looptijd korter dan 1 jaar, 33,6 miljoen euro (2017: 35,2 miljoen euro) vervalt tussen 1 en 5 jaar en 10,2 miljoen euro (2017: 16,5 miljoen euro) vervalt na 5 jaar. Het bedrag aan betaalde huur bedroeg in 2018 12,5 miljoen euro (2017: 11,8 miljoen euro).

Per 31 december 2018 bedraagt het totaal aan investeringsverplichtingen materiële vaste activa 3,2 miljoen euro (2017: 4,9 miljoen euro).

Het totaal aan afgegeven bankgaranties bedraagt 0,3 miljoen euro (2017: 1,7 miljoen euro). De totale kredietfaciliteit en bankgarantiefaciliteit bedragen respectievelijk 13,3 miljoen euro (2017: 13,3 miljoen euro) en 11,0 miljoen euro (2017: 11,0 miljoen euro).

Als overige zekerheden en bepalingen voor de totale kredietfaciliteit gelden:

- negatieve pledge/pari passu en cross defaultverklaring;
- compte joint en medeaansprakelijkheidsovereenkomst (CJMO) zekerheidstype: RC plus een partij.

Het totaal aan borgstellingen bedroeg ultimo 2018 nihil (2017: nihil).

TNO is betrokken bij een aantal geschillen en rechtsgedingen, welke samenhangen met de normale bedrijfsvoering. TNO verwacht niet dat de totale uit deze rechtsgedingen voortvloeiende verplichtingen van materiële betekenis zijn voor de financiële positie.

Voorzieningen zijn getroffen voor alle geschillen en rechtsgedingen op basis van de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen en verliezen af te wikkelen.

TOELICHTING OP DE GECONSOLIDEERDE WINST-EN-VERLIES- REKENING 2018

(in EUR x duizend)

12 OMZET

	2018	2017
Opbrengsten opdrachten	266.663	284.894
Rijksbijdrage	216.323	176.493
Totaal	482.986	461.387

In de omzet is begrepen de mutatie onderhanden projecten ad 5,4 miljoen euro negatief (2017: 4,5 miljoen euro positief).

OPDRACHTEN

De specificatie van de opbrengsten opdrachten naar relevante categorieën luidt:

	2018	2017
Binnenland		
Overheid	89.307	78.167
Bedrijfsleven	83.114	87.371
Totaal Binnenland	172.421	165.538
Buitenland		
Internationale organisaties	24.912	28.164
Overige	69.330	91.192
Totaal Buitenland	94.242	119.356
Totaal	266.663	284.894

13 OVERIGE BEDRIJFSOPBRENGSTEN

	2018	2017
Resultaat op verkopen materiële vaste activa	5.817	901
Overige opbrengsten	16.111	15.065
Totaal	21.928	15.966

Onder de overige opbrengsten zijn onder meer begrepen de inkomsten uit licenties en octrooien, niet-projectgerelateerde opbrengsten en extern doorberekende kosten.

14 DIRECTE PROJECTKOSTEN

	2018	2017
Huisvestings- en energiekosten	987	218
Materialen	19.014	16.595
Gebruik technische bedrijfsmiddelen	2.679	3.156
Algemene beheerskosten	6.352	5.929
Uitbestede werkzaamheden	48.527	42.045
Overige lasten	1.066	566
Totaal	78.625	68.509

Onder directe projectkosten worden verstaan de materiële kosten (inclusief uitbestede werkzaamheden) die direct aan een project worden toegerekend. In de algemene beheerskosten zijn voor circa 5,3 miljoen euro (2017: 4,9 miljoen euro) direct toerekenbare reis- en verblijfskosten begrepen.

15 PERSONELE LASTEN

	2018	2017
Lonen en salarissen	202.688	199.001
Pensioenlasten	24.215	23.793
Overige sociale lasten	28.250	26.624
Overige personeelslasten	56.469	50.975
Mutatie verplichting niet-opgenomen verlofdagen	-147	306
Aanwending en vrijval voorzieningen:		
- sociale verplichtingen	-84	-18
- afvloeiingen	-1.122	-1.680
- reorganisaties	-3.087	-664
	307.182	298.337
Dotatie aan voorzieningen:		
- sociale verplichtingen	44	33
- reorganisaties	4.526	2.324
- afvloeiingen	1.169	729
Totaal	312.921	301.423

Het gemiddeld aantal Fte's in 2018 bedraagt 2.865 waarvan 28 buiten Nederland (2017: 2.999 waarvan 35,3 buiten Nederland). De arbeidsbeloning inclusief pensioenpremies van de TNO Raad van Bestuur bedraagt 0,8 miljoen euro (2017: 0,8 miljoen euro). De vergoeding van de leden van de TNO Raad van Toezicht bedraagt in totaal 0,1 miljoen euro (2017: 0,1 miljoen euro).

De beleidsdekkingsgraad (voortschrijdend 12-maands gemiddelde van de marktwaarde van de beleggingen uitgedrukt in een percentage van de voorziening pensioenverplichting volgens de grondslagen van DNB) van de Stichting Pensioenfonds TNO per 31 december 2018 is voornamelijk uitgekomen op 114,0%. Omdat de beleidsdekkingsgraad boven de 110% is, is het mogelijk om gedeeltelijk te indexeren. Het Bestuur van de Stichting Pensioenfonds TNO heeft een indexatie toegekend van 0,47% per 1 januari 2019. De totale premie voor 2019 is vastgesteld op 18,2%. Dit is inclusief de vaste premieopslag van 0,3% (2018 resp. 18,2% en 0,3%).

16 AFSCHRIJVING MATERIËLE VASTE ACTIVA

	2018	2017
Afschrijving op:		
- gebouwen	1.665	2.428
- vaste technische installaties	9.037	7.746
- technische bedrijfsmiddelen	10.315	10.976
- inventaris	809	900
	21.826	22.050
Vrijval uit:		
- egalisatierekening investeringsmiddelen	-2.597	-2.849
Totaal	19.229	19.201

17 OVERIGE BEDRIJFSLASTEN

	2018	2017
Huisvestingskosten	38.065	35.803
Materiaalkosten	5.138	3.165
Gebruik technische bedrijfsmiddelen	10.526	11.541
Algemene beheerskosten	21.423	24.466
Uitbestede werkzaamheden	7.746	7.469
Mutaties voorzieningen	2.038	-821
Overige lasten	1.779	5.921
Verstreckte bijdragen	1.379	1.432
Totaal	88.094	88.976

In de overige lasten 2017 zijn begrepen de kosten verband houdend met de verkoop van het meerderheidsbelang van TNO Bedrijven.

18 FINANCIËLE BATEN EN LASTEN

	2018	2017
Rentebaten	322	248
Rentelasten	-638	-640
Koersverschillen	42	-207
Totaal	-274	-599

19 VENNOOTSCHAPSBELASTING

	2018	2017
Acute belastinglast		
Boekjaar	629	-785
Vorig boekjaar	-144	272
Uitgestelde belastinglast		
Mutatie latente belastingvordering	1.042	-466
Totaal	1.527	-979

Bij aanvang van de winstbelastingplicht is de fiscale openingsbalans opgemaakt op basis van de geldende fiscale waarderingsgrondslagen. Voor het verschil tussen de waardering op de fiscale balans (fiscale boekwaarde) en de commerciële balans (commerciële boekwaarde) is een uitgestelde belastingvordering gevormd (2017: 6,2 miljoen euro). De uitgestelde belastingvordering is in 2018 herrekend en bedraagt nu 5,1 miljoen euro.

De aansluiting tussen het Nederlandse nominale belastingtarief en de effectieve belastingdruk is als volgt:

	2018	2017
Nominaal belastingtarief in Nederland	25,0%	25,0%
Fiscaal niet aftrekbare posten	3,2%	3,6%
Effectieve acute belastingdruk	28,2%	28,6%

20 RESULTATEN DEELNEMINGEN

	2018	2017
Deelnemingen:		
- Niet geconsolideerde deelnemingen	-3.892	3.413
- Verkoop deelnemingen	-	57.423
Totaal	-3.892	60.836

De post verkoop deelnemingen 2017 betreft het resultaat op de verkoop van een meerderheidsbelang in TNO Bedrijven.

21 HONORARIA VAN DE ACCOUNTANT

De volgende honoraria van Ernst & Young (2018) en KPMG accountants N.V. (2017) zijn ten laste gebracht van de Organisatie TNO, haar dochtermaatschappijen en andere maatschappijen die zij consolideert, een en ander zoals bedoeld in artikel 2:382a van het Burgerlijk Wetboek.

	2018	2017
Onderzoek van de jaarrekening	225	227
Andere controleopdrachten	115	305
Adviesdiensten	-	114
Totaal	340	646

22 GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM

In januari 2019 heeft de Belastingdienst bevestigd dat TNO met ingang van 1 januari 2016 en verder integraal belastingplichtig is voor de vennootschapsbelasting.

Er zijn geen overige gebeurtenissen na balansdatum, waarvan hier melding noodzakelijk wordt geacht.

BALANS VAN DE ORGANISATIE TNO PER 31 DECEMBER 2018

(in EUR x duizend)

na resultaatbestemming

			31-12-2018	31-12-2017
Vaste activa				
Immateriële vaste activa	1	4.352	-	
Materiële vaste activa	2	177.812	173.670	
Financiële vaste activa	3	79.983	93.475	
			262.147	267.145
Vlottende activa				
Vorraden		591	653	
Vorderingen	4	58.542	63.583	
Liquide middelen		161.146	95.322	
	5		220.279	159.558
Totaal			482.426	426.703
Eigen vermogen				
Algemene reserve		210.411	193.447	
Wettelijke reserve		12.549	16.441	
Bestemmingsreserves		26.662	39.695	
			249.622	249.583
Vorzieningen	6		11.527	6.461
Langlopende schulden	7		23.890	25.022
Kortlopende schulden	8		197.387	145.637
Totaal			482.426	426.703

WINST-EN-VERLIES- REKENING 2018 VAN DE ORGANISATIE TNO

(in EUR x duizend)

			2018	2017
Omzet opdrachten binnen- en buitenland		176.607	174.128	
Omzet opdrachten overheid		89.307	74.990	
Marktomzet			265.914	249.118
Rijksbijdrage			216.323	176.493
Omzet	9		482.237	425.611
Overige bedrijfsopbrengsten			21.660	17.499
Bedrijfsopbrengsten			503.897	443.110
Directe projectkosten		-78.181	-65.644	
Personele lasten	10	-312.576	-281.316	
Afschrijving immateriële vaste activa		-353	-	
Afschrijving materiële vaste activa		-18.855	-17.168	
Overige bedrijfslasten		-87.470	-79.407	
Bedrijfslasten			-497.435	-443.535
Bedrijfsresultaat			6.462	-425
Financiële baten en lasten	11		-48	-30
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening vóór belastingen			6.414	-455
Vennootschapsbelasting	12		-1.524	976
Resultaat deelnemingen (na belastingen)			-4.851	57.794
Nettoresultaat			39	58.315

KASSTROOMOVERZICHT 2018 VAN DE ORGANISATIE TNO

(in EUR x duizend)

KASSTROOMOVERZICHT VAN DE ORGANISATIE TNO

		2018	2017
Bedrijfsresultaat	6.462	-425	
Afschrijvingen op immateriële vaste activa	353	-	
Afschrijvingen op materiële vaste activa	18.855	17.168	
Boekresultaat afstoting vaste activa	-5.817	-901	
Mutatie voorzieningen	5.066	-1.032	
Mutatie werkkapitaal, exclusief liquide middelen	60.021	-10.684	
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	84.940	4.126	
Ontvangen interest	331	206	
Betaalde interest	-493	-280	
Vennootschapsbelasting	-2.780	-5.060	
Kasstroom uit operationele activiteiten		81.998	-1.008
Investeringen in immateriële vaste activa	103	-	
Investeringen in materiële vaste activa	-40.336	-51.035	
Investeringen in financiële vaste activa	-	-	
Investeringen in acquisities	-8.900	-	
Desinvesteringen materiële vaste activa	21.061	11.863	
Ontvangen aflossingen	10.517	3.087	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-17.555	-36.085
Opgenomen leningen	1.456	2.715	
Aflossingen op leningen	-117	-	
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		1.339	2.715
Kasstroom boekjaar		65.782	-34.378
Liquide middelen per 1 januari		95.322	129.700
Kasstroom boekjaar		65.782	-34.378
Koersverschillen		42	-
Liquide middelen per 31 december		161.146	95.322

GRONDSLAGEN

Algemeen

Voor de grondslagen van waardering en resultaatbepaling wordt verwezen naar de toelichting op de geconsolideerde jaarrekening. Dit geldt eveneens voor de overige toelichtingen voor zover deze niet hierna zijn opgenomen.

TOELICHTING OP DE BALANS VAN DE ORGANISATIE TNO PER 31 DECEMBER 2018

(in EUR x duizend)

1 IMMATERIËLE VASTE ACTIVA

Verloop van de immateriële vaste activa in 2018:

	Goodwill	Software	Totaal
Stand per 31-12-2017			
Verkrijgingsprijs	-	-	-
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-	-	-
Boekwaarde	-	-	-
Mutatie boekwaarde			
Investerings	-	-	-
Verkregen middels acquisitie	4.705	-	4.705
Desinvesterings	-	-	-
Afschrijvingen	-353	-	-353
	4.352	-	4.352
Stand per 31-12-2018			
Verkrijgingsprijs	4.705	-	4.705
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-353	-	-353
Boekwaarde	4.352	-	4.352

Op 1 april 2018 heeft TNO de energieactiviteiten van de Stichting Energieonderzoek Centrum Nederland (NRG) overgenomen voor een koopprijs van 9,9 miljoen euro en 2,5 miljoen voor het werkkapitaal. Op 1 oktober 2018 zijn de activiteiten van de unit Energy Engineering & Environment teruggegaan van TNO naar NRG. De hiermee gemoeide prijs bedroeg 1,0 miljoen euro en 0,9 miljoen voor het werkkapitaal.

De overname is gewaardeerd volgens de purchase accounting methode. De reële waarde van de per saldo overgenomen activa en passiva bedroeg 4,2 miljoen euro, exclusief werkkapitaal. Het bedrag aan goodwill is 4,7 miljoen euro en zal over een periode van 10 jaar worden afgeschreven.

De boekwaarde van het overgenomen werkkapitaal stemt overeen met de reële waarde.

2 MATERIËLE VASTE ACTIVA

Verloop van de materiële vaste activa in 2018:

	Terreinen en gebouwen	Vaste technische installaties	Technische bedrijfsmiddelen	Inventaris	Totaal
Stand per 31-12-2017					
Verrijingsprijs	167.272	166.415	97.021	12.610	443.318
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-116.841	-110.980	-74.665	-8.142	-310.628
Activa in aanbouw en ontwikkeling	13.433	14.875	12.601	71	40.980
Boekwaarde	63.864	70.310	34.957	4.539	173.670
Mutatie boekwaarde					
Investerings	-	7.205	20.008	820	28.033
Verkregen middels acquisitie	4	1.392	1.974	-	3.370
Desinvesteringen	-12.834	-465	-535	-83	-13.917
Afschrijvingen	-1.665	-9.037	-9.941	-809	-21.452
Activa in aanbouw en ontwikkeling activering boekjaar	-	-6.802	-8.395	-71	-15.268
Desinvestering activa in aanbouw	-	-	-1.318	-	-1.318
Activa in aanbouw investeringen nieuw 2018	6.738	11.867	5.981	108	24.694
	-7.757	4.160	7.774	-35	4.142
Stand per 31-12-2018					
Verrijingsprijs	130.381	139.763	129.237	9.624	409.005
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-94.445	-85.233	-95.375	-5.228	-280.281
Activa in aanbouw en ontwikkeling	20.171	19.940	8.869	108	49.088
Boekwaarde	56.107	74.470	42.731	4.504	177.812

In de in de winst- en verliesrekening gepresenteerde post 'afschrijving materiële vaste activa' is mede begrepen de vrijval uit de egalisatierekening investeringsmiddelen. In de boekwaarde van de materiële vaste activa per 31 december 2018 zijn begrepen terreinen, gebouwen en vaste technische installaties voor 27,0 miljoen euro (2017: 25,5 miljoen euro), waarvan TNO uitsluitend het economisch eigendom heeft. Dit betreft investeringen in huurpanden.

3 FINANCIËLE VASTE ACTIVA

	Groepsmaatschappijen	Leningen	Totaal
	Aandeel in vermogen		
Stand per 31-12-2017	58.749	34.726	93.475
Mutaties:			
Investerings en verstrekte leningen	-	1.876	1.876
Desinvesterings en afgeloste leningen	-	-10.517	-10.517
Resultaat deelnemingen	-4.851	-	-4.851
Stand per 31 december 2018	53.898	26.085	79.983

Van de post leningen betreft 24,5 miljoen euro leningen aan groepsmaatschappijen (2017: 32,5 miljoen euro)

Van de leningen heeft 24,5 miljoen euro een looptijd langer dan een jaar (2017: 33,1 miljoen euro). De investering in de leningen van 1,8 miljoen euro betreft een reclassificatie van de overige vorderingen naar de langlopende leningen omdat in het boekjaar een voormalig kkortlopende vordering contractueel is omgezet naar een langlopende lening. Om die reden betreft dit geen kasstroom en is deze post niet opgenomen in het kasstroomoverzicht.

4 VORDERINGEN

	31-12-2018	31-12-2017
Vorderingen inzake opdrachten	41.219	45.230
Vorderingen op groepsmaatschappijen	811	1.253
Vorderingen op deelnemingen	1.523	3.766
Uitgestelde belastingvorderingen	5.114	6.156
Overige vorderingen	3.135	942
Overlopende activa	6.740	6.236
Totaal	58.542	63.583

Van de vorderingen heeft 4,7 miljoen euro een looptijd langer dan een jaar (2017: 4,9 miljoen euro). De volledige overlopende activa hebben een looptijd korter dan een jaar.

Uitgestelde belastingvorderingen

	2018	2017
Stand per 1 januari	6.156	5.690
Fiscaal afwijkende waardering materiële vaste activa mutatie	-1.042	466
Stand per 31 december	5.114	6.156

Uitgestelde belastingvorderingen worden gewaardeerd op contante waarde. Bij de contante waardeberekening wordt een rentepercentage gehanteerd van 2,6%. De nominale waarde van de uitgestelde belastingvorderingen bedraagt 11,1 miljoen euro (2017: 15,9 miljoen euro). De contante waarde van de uitgestelde nominale belastingvorderingen bedraagt 8,5 miljoen euro (2017: 10,8 miljoen euro).

Van de uitgestelde belastingvorderingen heeft 4,4 miljoen euro een ouderdom van langer dan 1 jaar (2017: 4,7 miljoen euro). Door het ontbreken van een winstdoelstelling en onvoldoende zekerheid dat alle belastinglatenties gerealiseerd kunnen worden, is de waardering van de actieve belastinglatentie per 31 december 2018 geëvalueerd en is deze bepaald op 5,1 miljoen euro.

5. VERMOGEN

De post eigen vermogen is toegelicht bij de post eigen vermogen in de geconsolideerde jaarrekening.

6. VOORZIENINGEN

	Stand per 31-12-2017	Onttrokken in 2018	Toegevoegd in 2018	Vrijval in 2018	Stand per 31-12-2018
Sociale verplichtingen	603	64	44	20	563
Claims	800	-	-	-	800
Reorganisaties	1.455	3.003	4.526	84	2.894
Afvloeiingen	982	990	1.169	132	1.029
Groot onderhoud	-	1.602	3.184	-	1.582
Overige	2.621	341	2.480	101	4.659
Totaal	6.461	6.000	11.403	337	11.527

In de overige voorzieningen is een bedrag van 4,5 miljoen euro begrepen voor verlieslatende contracten (2017: 2,4 miljoen euro). Van de voorzieningen heeft circa 6,6 miljoen euro een langlopend karakter (2017: 3,0 miljoen euro).

7 LANGLOPENDE SCHULDEN

	31-12-2018	31-12-2017
Egalisatierekening investeringsmiddelen	17.170	19.758
Overige leningen	6.720	5.264
Totaal	23.890	25.022

Van de egalisatierekening investeringsmiddelen heeft 2,5 miljoen euro een looptijd korter dan een jaar (2017: 2,6 miljoen euro) en 5,9 miljoen euro een looptijd langer dan 5 jaar (2017: 7,3 miljoen euro). Er zijn geen zekerheden gesteld. De overige leningen zijn rentevrij. Van de overige leningen heeft 3,8 miljoen euro een looptijd langer dan 1 jaar en korter dan 5 jaar (2017: 2,7 miljoen euro). Het resterende deel van de overige leningen van 2,9 miljoen euro heeft een looptijd van langer dan 5 jaar (2017: 2,6 miljoen euro).

8 KORTLOPENDE SCHULDEN

	31-12-2018	31-12-2017
Crediteuren	17.625	24.914
Schulden groepsmaatschappijen	25	36
Schulden deelnemingen	192	578
Belastingen en premies sociale verzekeringen	17.115	17.941
Verplichtingen vakantiegeld	8.047	7.028
Verplichtingen niet opgenomen verlofdagen	14.643	13.838
Overige schulden	20.169	17.347
Overlopende passiva	80.182	29.989
Onderhanden projecten	39.389	33.966
Totaal	197.387	145.637

De overige schulden hebben grotendeels betrekking op kosten die in 2018 zijn verantwoord en waarvan de afwikkeling in 2019 zal plaatsvinden. Deze kortlopende schulden zijn niet rentedragend. De overlopende passiva betreffen in belangrijke mate ontvangen voorschotten in het kader van specifieke onderzoeksprojecten, alsmede overlopende rijksbijdragen. Van de overlopende passiva heeft 5,8 miljoen euro een looptijd langer dan een jaar (2017: 5,4 miljoen euro).

ONDERHANDEN PROJECTEN

	31-12-2018	31-12-2017
Cumulatieve kosten verminderd met voorzieningen voor verliezen en risico's	261.166	318.170
Af: cumulatief gedeclareerde termijnen	-300.555	-352.136
Totaal onderhanden projecten	-39.389	-33.966
Saldo onderhanden projecten > 0	122.958	100.213
Saldo onderhanden projecten < 0	-162.347	-134.179
Ontvangen voorschotten		
Totaal onderhanden projecten	-39.389	-33.966

In de post onderhanden projecten is een voorziening voor verliezen en risico's begrepen van 5,5 miljoen euro (2017: 3,9 miljoen euro).

TOELICHTING OP DE WINST-EN-VERLIES- REKENING VAN DE ORGANISATIE TNO 2018

(in EUR x duizend)

9 OMZET

	2018	2017
Opdrachten bedrijfsleven binnenland	82.879	80.993
Opdrachten internationale organisaties	24.912	27.600
Opdrachten overig buitenland	68.816	65.535
Totaal buitenland	93.728	93.135
Opdrachten overheid	89.307	74.990
Marktomzet	265.914	249.118
Rijksbijdrage	216.323	176.493
Totaal	482.237	425.611

In de omzet is begrepen de mutatie onderhanden projecten ad 5,4 miljoen euro negatief (2017: 4,5 miljoen euro positief).

10 PERSONELE LASTEN

	2018	2017
Lonen en salarissen	202.492	184.060
Pensioenlasten	24.215	22.210
Overige sociale lasten	28.202	24.602
Overige personeelslasten	56.368	49.619
Mutatie verplichting niet-opgenomen verlofdagen	-147	306
Mutaties voorzieningen	1.446	519
Totaal	312.576	281.316

Het gemiddeld aantal fte's voor 2018 bedraagt 2.860, waarvan 24 buiten Nederland (2017: 2.627, waarvan 8 buiten Nederland). De arbeidsbeloning inclusief pensioenpremies van de TNO Raad van Bestuur bedraagt 0,8 miljoen euro (2017: 0,8 miljoen euro). De vergoeding van de leden van de TNO Raad van Toezicht bedraagt in totaal 0,1 miljoen euro (2017: 0,1 miljoen euro).

11 FINANCIËLE BATEN EN LASTEN

	2018	2017
Rentebaten	400	343
Rentelasten	-490	-373
Koersverschillen	42	-
Totaal	-48	-30

12 VENNOOTSCHAPSBELASTING

	2018	2017
Acute belastinglast		
Boekjaar	626	-772
Vorig boekjaar	-144	262
Uitgestelde belastinglast		
Mutatie latente belastingvordering	1.042	-466
Totaal	1.524	-976

Bij aanvang van de winstbelastingplicht is de fiscale openingsbalans opgemaakt op basis van de geldende fiscale waarderingsgrondslagen. Voor het verschil tussen de waardering op de fiscale balans (fiscale boekwaarde) en de commerciële balans (commerciële boekwaarde) is een uitgestelde belastingvordering gevormd. De commerciële waardering is lager dan de fiscale waardering, waarmee sprake is van een uitgestelde belastingvordering van 5,1 miljoen euro (2017: 6,2 miljoen euro).

De aansluiting tussen het Nederlandse nominale belastingtarief en de effectieve belastingdruk is als volgt:

	2018	2017
Nominaal belastingtarief in Nederland	25,0%	25,0%
Fiscaal niet-afrekbare posten	-1,2%	189,5%
Effectieve acute belastingdruk	23,8%	214,5%

Het fiscale resultaat over 2018 bedraagt 2,5 miljoen euro. Dit fiscale resultaat resulteert in een acute belastinglast van 0,6 miljoen euro (zijnde 25%).

13 GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM

In januari 2019 heeft de Belastingdienst bevestigd dat TNO met ingang van 1 januari 2016 en verder integraal belastingplichtig is voor de vennootschapsbelasting.

Er zijn geen overige gebeurtenissen na balansdatum, waarvan hier melding noodzakelijk wordt geacht.

WNT-VERANTWOORDING 2018 ORGANISATIE TNO

Per 1 januari 2013 is de Wet normering topinkomens (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op de Organisatie TNO van toepassing zijnde regelgeving: het algemene WNT-maximum.

Het bezoldigingsmaximum in 2018 voor de Organisatie TNO is € 189.000,00. Dit is vastgesteld op basis van de Wet verlaging bezoldigingsmaximum WNT, ingegaan op 1 januari 2015.

Het weergegeven toepasselijk WNT-maximum per persoon of per functie is berekend naar rato van de omvang (en voor topfunctionarissen tevens de duur) van het dienstverband, waarbij voor de berekening de omvang van het dienstverband nooit groter kan zijn dan 1,0 fte.

Uitzondering hierop is het WNT-maximum voor de leden van de Raad van Toezicht; dit bedraagt voor de voorzitter 15% en voor de overige leden 10% van het bezoldigingsmaximum.

BEZOLDIGING TOPFUNCTIONARISSEN 1. Leidinggevende topfunctionarissen

Bedragen in €	Drs. P de Krom	Prof. dr. ir. J.T.F. Keurentjes	Mr. drs. F. Marring	W. Nagtegaal
Functie(s)	Lid Raad van Bestuur (Voorzitter)	Lid Raad van Bestuur	Lid Raad van Bestuur	Lid Raad van Bestuur
Duur dienstverband 2018	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	1,0	1,0	1,0
(Fictieve) dienstbetrekking?	ja	ja	ja	ja
Bezoldiging				
Beloning plus belastbare onkostenvergoeding	175.169,60	219.604,16	204.944,79	112.628,04
Beloningen betaalbaar op termijn	11.098,56	11.098,56	11.098,56	11.098,56
Totaal bezoldiging 2018	186.268,16	230.702,72	216.043,35	123.726,60
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	189.000,00	189.000,00	189.000,00	189.000,00
Motivering indien overschrijding: zie	n.v.t.	1	1	n.v.t.

1. Valt vanwege indiensttreding vóór 1 januari 2015 onder het overgangsrecht conform artikel 7.3 jo. 7.3a van de WNT. Hierdoor zal de afbouw van het bezoldigingsmaximum 4 jaar na de, per 1 januari 2015 inwerking getreden Wet verlaging bezoldigingsmaximum WNT ingaan, derhalve per 1 januari 2019.

De binnen onze organisatie geïdentificeerde leidinggevende topfunctionarissen met een dienstbetrekking hebben geen dienstbetrekking bij meerdere WNT-plichtige instelling(en) als leidinggevende topfunctionaris (die zijn aangegaan met ingang van 1 januari 2018).

GEGEVENS 2017

Functie(s) 2017	Lid Raad van Bestuur (Voorzitter)	Lid Raad van Bestuur	Lid Raad van Bestuur	Lid Raad van Bestuur
Duur dienstverband 2017	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	1,0	1,0	1,0
(Fictieve) dienstbetrekking?	ja	ja	ja	ja

Bezoldiging

Beloning plus belastbare onkostenvergoeding	165.715,32	212.667,49	209.952,27	112.745,40
Beloningen betaalbaar op termijn	11.012,52	11.012,52	11.012,52	11.012,52

Totaal bezoldiging 2017	176.727,84	223.680,01	220.964,79	123.757,92
--------------------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------

Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	181.000,00	181.000,00	181.000,00	181.000,00
--	------------	------------	------------	------------

Toeziethoudende topfunctionarissen

Bedragen in €	Dr. C.A. Linse	Prof. dr. J.M. Bensing	I.G.C. Faber MBA	Ir. I.H.J. Vanden Berghe	Drs. J.D. Lamse-Minderhoud RA	Prof. dr. ir. PPC.C. Verbeek	Dr. ir. P.J.M. van Laarhoven	Prof. dr. ir. drs. H. Bijl
Functie(s)	Lid Raad van Toezicht (Voorzitter)	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht
Duur dienstverband 2018	1/1 - 31/12	1/1 - 31/08	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/9 - 31/12

Bezoldiging

Beloning plus belastbare onkostenvergoeding	26.340,00	11.128,00	16.896,00	16.896,00	16.896,00	16.692,00	16.896,00	5.632,00
---	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	----------

Totaal bezoldiging 2018	26.340,00	11.128,00	16.896,00	16.896,00	16.896,00	16.692,00	16.896,00	5.632,00
--------------------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	-----------------

Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	28.350,00	12.600,00	18.900,00	18.900,00	18.900,00	18.900,00	18.900,00	6.300,00
---	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	----------

GEGEVENS 2017

Functie(s)	Lid Raad van Toezicht (Voorzitter)	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht	Lid Raad van Toezicht
Duur dienstverband 2017	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12

Bezoldiging

Totaal bezoldiging 2017	25.140,00	16.092,00	16.092,00	16.092,00	16.996,00	16.728,00	16.109,00
--------------------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	------------------

Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	27.150,00	18.100,00	18.100,00	18.100,00	18.100,00	18.100,00	18.100,00
--	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

**2. UITKERINGEN WEGENS BEËINDIGING DIENSTVERBAND AAN TOPFUNCTIONARISSEN
MET OF ZONDER DIENSTBETREKKING**

Bedragen in €	Prof. dr. ir. J.T.F. Keurentjes
Functie(s) bij beëindiging dienstverband	Lid Raad van Bestuur
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0
Ontslagitkering	
Overeengekomen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	75.000,00
Individueel toepasselijk maximum	75.000,00
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	n.v.t.
Totaal uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	75.000,00
waarvan betaald in 2018	0

3. BEZOLDING NIET TOP-FUNCTIONARISSEN BOVEN HET WNT-MAXIMUM (1) Op deze functionarissen is het bezoldigingsmaximum niet van toepassing. Er geldt alleen een publicatieplicht.

Bedragen in €	Directeur	Directeur	Directeur	Directeur	Directeur	Directeur
Duur dienstverband 2018	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	0,3	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Bezoldiging						
Beloning plus belastbare onkostenvergoeding	72.360,64	202.279,96	207.724,23	210.449,76	202.322,52	204.591,12
Beloningen betaalbaar op termijn	3.329,52	11.098,56	11.098,56	11.098,56	11.098,56	11.098,56
Totaal bezoldiging 2018	75.690,16	213.378,52	218.822,79	221.548,32	213.421,08	215.689,68
Individueel toepasselijke drempelbedrag bezoldiging	56.700,00	189.000,00	189.000,00	189.000,00	189.000,00	189.000,00
Motivering indien overschrijding: zie	a	a	a	a	a	a

a. De WNT is op deze functionarissen niet van toepassing. Er geldt alleen een publicatieplicht. De motivatie voor de overschrijding van het drempelbedrag bezoldiging zijn specifieke beloningsafspraken die bij de aanstelling van de functionarissen zijn gemaakt.

GEGEVENS 2017

Functie(s) 2017	Directeur	Directeur	Directeur	Directeur	Directeur	Directeur
Duur dienstverband 2017	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	0,3	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Bezoldiging						
Beloning plus belastbare onkostenvergoeding	77.184,95	193.757,36	197.617,08	205.830,69	199.498,59	195.227,17
Beloningen betaalbaar op termijn	3.303,72	11.012,52	11.012,52	11.012,52	11.012,52	11.012,52
Totaal bezoldiging 2017	80.488,67	204.769,88	208.629,60	216.843,21	210.511,11	206.239,69
Individueel toepasselijk drempelbedrag bezoldiging	54.300,00	181.000,00	181.000,00	181.000,00	181.000,00	181.000,00
Motivering indien overschrijding: zie	a	a	a	a	a	a

a. De WNT is op deze functionarissen niet van toepassing. Er geldt alleen een publicatieplicht. De motivatie voor de overschrijding van het drempelbedrag bezoldiging zijn specifieke beloningsafspraken die bij de aanstelling van de functionarissen zijn gemaakt.

› GEGEVENS DEELNEMINGEN

TNO NEEMT ULTIMO 2018 ONMIDDELIJK DEEL IN DE VOLGENDE VENNOOTSCHAPPEN

Naam	Zetel	%
TNO International Holding BV	Delft	100%
– TNO Japan K.K.	Yokohama	100%
– TNO Singapore CLG	Singapore	100%
– ECN Beijing New Energy Technologies Co, Ltd	Beijing	100%
TNO Affiliates Holding BV	Delft	100%
– TNO Heimolen BV	Bergen op Zoom	100%
– TNO Powertrain Test Services BV	Delft	100%
– Sunlab BV	Petten	100%
– ECN-Ambigo BV	Petten	100%
TNO Tech Transfer Holding BV	Delft	100%
– Solaroad BV	Delft	100%
– SALDTech BV	's-Gravenhage	75%

DE VOLGENDE ONDERNEMINGEN WORDEN NIET GECONSOLIDEERD

Naam	Zetel	%
Yes!Delft BV	Delft	20%
MILENA-OLGA Joint Innovation BV	Amsterdam	50%
Nearfield Instruments BV	Delft	31%
Bibo Innovations BV	Maastricht	28%
Tiledmedia BV	Rotterdam	7%
Innovation Industries Fund UA	Enschede	2%
Solar Visuals BV	Alkmaar	33%
LeydenJar Technologies BV	Oegstgeest	6%
Blue Hart Energy BV	Alkmaar	10%
MorePV BV	Schoorl	6%
TBQ BV	Delft	27%
Gexcon Netherlands BV	Utrechtse Heuvelrug	30%
Sightlabs BV	Amsterdam	20%
First Dutch Innovations	Delft	45%

Daarnaast heeft TNO eind 2018 branche offices in Singapore, Qatar en Aruba.

Delft, 28 maart 2019

OVERIGE GEGEVENS

RESULTAATBESTEMMING

De Richtlijnen Financiële Verslaggeving TNO van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap bepaalt in artikel 4: Reserves worden gevormd bij de bestemming van het resultaat. Bij de bestemming van het resultaat kunnen tevens bestemmingsreserves worden gevormd dan wel bestaande bestemmingsreserves gemuteerd. De mutaties kunnen toevoegingen of onttrekkingen zijn. Zo kan bij resultaatbestemming door toevoeging een bestemmingsreserve worden gevormd voor toekomstige uitgaven of lasten. De vorming van de bestemmingsreserves moet geschieden op basis van concrete beleidsplannen en concrete financieringsplannen. Daarnaast kan er sprake zijn van onttrekkingen, omdat bijvoorbeeld in het verslagjaar uitgaven hebben plaatsgevonden, waarvoor de bestemmingsreserves oorspronkelijk waren gevormd. Voorzover uitgaven het karakter hebben van kosten die alleen betrekking hebben op het desbetreffende verslagjaar worden deze verwerkt ten laste van de resultatenrekening van dat jaar. Ingeval uitgaven het karakter hebben van investeringen in kennisontwikkeling vindt activering op de balans plaats van deze uitgaven.

De aan deze investering gerelateerde afschrijvingskosten worden vervolgens stelselmatig ten laste van de resultatenrekening gebracht. Voor hetzelfde bedrag aan vorengenoemde afschrijvingskosten dan wel uitgaven die als kosten in het verslagjaar worden aangemerkt, vindt bij de bestemming van het resultaat onttrekking uit de bestemmingsreserves plaats.

Aan: de Raad van Toezicht en de Raad van Bestuur van de Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek TNO

A. VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN JAARREKENING 2018

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2018 van de Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek TNO (hierna: TNO) te Delft gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van TNO per 31 december 2018 en van het resultaat over 2018 in overeenstemming met de Richtlijnen Financiële Verslaggeving TNO van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de aanvullende brief d.d. 21 april 2004 met kenmerk OWB/FO/2004/8195 en de bepalingen van en krachtens de Wet normering topinkomens (WNT).

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de geconsolideerde en enkelvoudige balans per 31 december 2018;
- 2 de geconsolideerde en enkelvoudige winst- en verliesrekening over 2018; en
- 3 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, het controleprotocol TNO en de regeling controleprotocol WNT 2018 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van TNO zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Naleving anticumulatiebepaling WNT niet gecontroleerd

In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2018 hebben wij de anticumulatiebepaling, bedoeld in artikel 1.6a WNT en artikel 5, lid 1, sub j Uitvoeringsregeling WNT, niet gecontroleerd. Dit betekent dat wij niet hebben gecontroleerd of er wel of niet sprake is van een normoverschrijding door een leidinggevende topfunctionaris vanwege eventuele dienstbetrekkingen als leidinggevende topfunctionaris bij andere WNT-plichtige instellingen, alsmede of de in dit kader vereiste toelichting juist en volledig is.

B. VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het jaarverslag 2018 'Van krimp naar groei';
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van de Richtlijnen Financiële Verslaggeving TNO van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720 en het controleprotocol TNO. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De Raad van Bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met de Richtlijnen Financiële Verslaggeving TNO van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

C. BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Verantwoordelijkheden van de Raad van Bestuur en de Raad van Toezicht voor de jaarrekening

De Raad van Bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de Richtlijnen Financiële Verslaggeving TNO van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de aanvullende brief d.d. 21 april 2004 met kenmerk OWB/FO/2004/8195 en de bepalingen van en krachtens de Wet normering topinkomens (WNT). In dit kader is de Raad van Bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de Raad van Bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de Raad van Bestuur afwegen of TNO in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet de Raad van Bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de Raad van Bestuur het voornemen heeft om TNO te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. De Raad van Bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel

zou kunnen bestaan of TNO haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van TNO.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controle-opdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele

oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het controleprotocol TNO, de Regeling controleprotocol WNT 2018 en ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van TNO;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het vaststellen dat de door de Raad van Bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of TNO haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaaf zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen.

Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risico-profiel van de groepsonderdelen of de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met de Raad van Toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Rotterdam, 28 maart 2019

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. M. Verschoor RA

› COLOFON

› Wilt u meer weten over TNO of heeft u vragen naar aanleiding van dit verslag of heeft u ideeën? Stuur dan uw reactie naar info@tno.nl

REDACTIE EN PRODUCTIE
Marketing & Communications

TEKST
TNO

CONCEPT EN REALISATIE
C&F Report, Amsterdam

©TNO, maart 2019

› TNO.NL

TNO innovation
for life